

ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR IJODINI O‘QITISHDA INTERFAOL METODLARNING DIDAKTIK SAMARADORLIGI

Sulaymonov Qo‘zibek Abdug‘affor o‘g‘li

quzibek18@gmail.com

Samarqand davlat pedagogika instituti assistenti,

Hamitova Farangiz Musurmon qizi

hamitovafarangiz@gmail.com

Samarqand davlat pedagogika instituti talabasi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada Zahiriddin Muhammad Bobur hayoti va ijodini umumiy o‘rta ta‘lim maktablarida o‘qitish jarayonini tashkil etishning metodik asoslari o‘rganildi. Tadqiqotda adabiyot darslarida qo‘llaniladigan interfaol yondashuvlar va an‘anaviy o‘qitish usullari tahlil qilindi. Shuningdek, ta‘lim jarayonini tashkil etishda klaster, Venn diagrammasi, debat va rolli o‘yinlar kabi metodlarning didaktik imkoniyatlari ko‘rib chiqildi. Tadqiqot natijalari Bobur ijodini o‘qitishda zamonaviy pedagogik yondashuvlarning metodik ahamiyatini ochib beradi.

Kalit so‘zlar: *Bobur, adabiyot metodikasi, interfaol ta‘lim, pedagogik yondashuv, o‘qitish texnologiyalari.*

ABSTRACT

This article explores the methodological foundations of teaching the life and works of Zahiriddin Muhammad Babur in secondary school education. The study analyzes both traditional and interactive approaches to literature teaching. Particular attention is given to the didactic potential of methods such as clustering, Venn diagrams, debates, and role-playing activities. The research highlights the methodological significance of modern pedagogical technologies in teaching Babur’s literary heritage.

Keywords: *Babur, literature methodology, interactive learning, pedagogical technologies, didactics.*

KIRISH

Zamonaviy ta‘lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvning ustuvor ahamiyat kasb etishi o‘quv jarayonini yangicha mazmun va metodlar asosida tashkil etishni talab etmoqda. Ayniqsa, adabiyot fanini o‘qitishda o‘quvchilarning nafaqat nazariy bilimlarini boyitish, balki ularning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va estetik didini shakllantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, mumtoz

adabiyot namoyandalarining hayoti va ijodini o'qitish alohida pedagogik ahamiyatga ega.

Zahiriddin Muhammad Bobur o'zbek va jahon adabiyoti tarixida o'ziga xos o'rin tutgan buyuk shaxs bo'lib, uning adabiy merosi ko'p qirrali mazmuni bilan ajralib turadi. Xususan, "Boburnoma" asari tarixiy, adabiy va geografik ma'lumotlarning uyg'unligi bilan o'quvchilarda kompleks bilimlarni shakllantirish imkonini beradi. Shu bilan birga, Bobur she'riyati insoniy kechinmalar, vatanparvarlik tuyg'ulari va hayot falsafasini aks ettirishi bilan tarbiyaviy jihatdan ham katta ahamiyatga ega. Biroq amaldagi umumiy o'rta ta'lim maktablari darsliklari va o'qitish amaliyoti tahlili shuni ko'rsatadiki, Bobur hayoti va ijodi ko'pincha reproduktiv yondashuv asosida, ya'ni fakt va ma'lumotlarni yodlashga yo'naltirilgan holda o'rgatiladi. Bu esa o'quvchilarning chuqur tahliliy fikrlashini rivojlantirishga yetarli darajada xizmat qilmaydi hamda ularning dars jarayonidagi faolligini pasaytiradi. Natijada, o'quvchilar adabiy matnni anglashdan ko'ra uni qayta hikoya qilish bilan cheklanib qoladi.

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, interfaol metodlar, raqamli ta'lim texnologiyalari va fanlararo integratsiya asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirish darajasini sezilarli darajada oshiradi. Shu sababli Bobur hayoti va ijodini o'qitishda innovatsion metodik yondashuvlarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish dolzarb ilmiy-pedagogik muammo sifatida namoyon bo'lmoqda. Mazkur tadqiqotning maqsadi — Zahiriddin Muhammad Bobur hayoti va ijodini umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'qitishning samarali metodlarini aniqlash va ularning pedagogik samaradorligini ilmiy asoslashdan iborat.

METODOLOGIYA.

Tajriba jarayonida Bobur hayoti va ijodi faqat ma'lumot berish bilan cheklanmay, balki tahlil, muhokama va talqin qilish orqali o'rganildi. Xususan, darslarning boshlang'ich bosqichida "aqliy hujum" metodi qo'llanilib, o'quvchilarning Bobur haqidagi dastlabki bilimlari va tasavvurlari aniqlashtirildi. Ushbu metod o'quvchilarda erkin fikr bildirish muhitini yaratib, keyingi o'rganish jarayoni uchun kognitiv tayyorgarlik vazifasini bajardi. Mavzuni tizimli o'zlashtirish bosqichida klaster metodi qo'llanildi. Bu metod orqali Boburning hayoti, siyosiy faoliyati, adabiy merosi va shaxsiy fazilatlarini o'zaro bog'liq tushunchalar asosida guruhlashtirildi. Natijada o'quvchilar mavzuni yaxlit tizim sifatida idrok etish imkoniyatiga ega bo'ldi. Tahliliy fikrlashni rivojlantirish maqsadida Venn diagrammasidan foydalanildi. Ushbu metod orqali Bobur shaxsi boshqa tarixiy yoki adabiy shaxslar bilan qiyosiy tahlil qilindi. O'xshash va farqli jihatlarni aniqlash o'quvchilarning mantiqiy fikrlashini va taqqoslash ko'nikmalarini rivojlantirdi.

“Boburnoma” asari bilan ishlashda matn tahliliga alohida e’tibor qaratildi. O’quvchilar matn mazmunini oddiy qayta hikoya qilish emas, balki uning badiiy xususiyatlari, muallif pozitsiyasi va tarixiy kontekstini tahlil qilishga yo’naltirildi. Bu esa ularning interpretatsion tafakkurini shakllantirishga xizmat qildi. Rolli o’yinlar metodidan foydalanish orqali o’quvchilar Bobur hayotidagi muhim voqealarni sahnalashtirdi. Bu jarayon o’quvchilarda tarixiy voqealarni chuqurroq his qilish, empatiya va ijodiy fikrlash ko’nikmalarini rivojlantirdi. Shuningdek, bu metod o’quvchilarning darsdagi faolligini sezilarli darajada oshirdi. Debat (munozara) metodi yordamida muammoli savollar muhokama qilindi. Masalan, Boburning davlat arbobi sifatidagi faoliyati va ijodkor sifatidagi merosi qiyosiy baholandi. O’quvchilar o’z fikrlarini dalillar asosida himoya qilishga o’rgandi, bu esa ularning tanqidiy fikrlash va nutq madaniyatini rivojlantirdi. Shuningdek, xarita bilan ishlash va multimedia vositalaridan foydalanish Bobur hayotini makon va vaqt nuqtai nazaridan aniq tasavvur qilish imkonini berdi. Vizual materiallar o’quvchilarning mavzuni o’zlashtirish darajasini oshirishga ijobiy ta’sir ko’rsatdi.

Ma’lumotlarni yig’ishda test topshiriqlari, yozma ishlar (esse), pedagogik kuzatuv va so’rovnomalardan foydalanildi. Testlar o’quvchilarning faktik va tushunchaviy bilimlarini aniqlashga xizmat qilgan bo’lsa, esse yozish ularning tahliliy va mustaqil fikrlash darajasini baholash imkonini berdi. Pedagogik kuzatuv orqali dars jarayonidagi faollik va ishtirok darajasi qayd etildi, so’rovnomalarda esa o’quvchilarning mavzuga bo’lgan qiziqishini aniqlashga yordam berdi. Olingan ma’lumotlar pre-test va post-test natijalari asosida qiyosiy tahlil qilinib, foiz ko’rsatkichlari orqali ifodalandi. Bu yondashuv qo’llanilgan metodlarning samaradorligini aniq ko’rsatishga imkon berdi. Tadqiqot natijalarining ishonchligi bir xil pedagogik sharoitlarni ta’minlash, yagona baholash mezonlaridan foydalanish va turli usullar orqali olingan natijalarni o’zaro solishtirish (triangulyatsiya) orqali ta’minlandi.

NATIJALAR.

Tahlil shuni ko’rsatdiki, ayniqsa, “Boburnoma” asosida olib borilgan matn tahlili va muhokama jarayonlari o’quvchilarning mazmunni chuqur anglashiga ijobiy ta’sir ko’rsatdi. Tajriba guruhida matnni tahliliy tushunish darajasi 30% ga oshgani kuzatildi, nazorat guruhida esa bu ko’rsatkich 12% atrofida bo’ldi. Interfaol metodlar o’quvchilarning darsdagi faolligiga ham sezilarli ta’sir ko’rsatdi. Pedagogik kuzatuv natijalariga ko’ra, tajriba guruhida faol ishtirok etayotgan o’quvchilar ulushi 40–45% ga oshgan bo’lsa, nazorat guruhida bu o’sish 15–18% ni tashkil etdi.

Ayniqsa, **“aqliy hujum” va debat metodlari** o’quvchilarning mustaqil fikrlash va dalillash ko’nikmalarini rivojlantirishda samarali bo’ldi. Tajriba guruhidagi

o‘quvchilarning 70% dan ortig‘i muhokamalarda faol qatnashgan bo‘lsa, nazorat guruhida bu ko‘rsatkich 35–40% dan oshmadi. **Klaster va Venn diagrammasi** metodlari orqali o‘quvchilarning mantiqiy va tizimli fikrlash darajasi sezilarli rivojlandi. Tajriba guruhida tushunchalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlash qobiliyati 25–30% ga oshgani qayd etildi. **Rolli o‘yinlar** esa o‘quvchilarning mavzuga qiziqishini kuchaytirib, ularning ijodiy yondashuvini rivojlantirdi. So‘rovnoma natijalariga ko‘ra, tajriba guruhidagi o‘quvchilarning 85% i darslarni “qiziqarli” deb baholagan, nazorat guruhida esa bu ko‘rsatkich 50–55% ni tashkil etdi.

Yozma ishlar (esse) tahlili shuni ko‘rsatdiki, tajriba guruhidagi o‘quvchilarning fikrlari ancha asosli, mantiqiy va dalillarga boy bo‘lgan. Tahliliy yozuv darajasi tajriba guruhida 32% ga oshgan bo‘lsa, nazorat guruhida bu o‘sish 14% ni tashkil etdi. Umuman olganda, olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, Zahiriddin Muhammad Bobur hayoti va ijodini o‘qitishda interfaol metodlardan foydalanish:

- o‘quvchilarning bilim darajasini sezilarli oshiradi;
- tahliliy va tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi;
- darsga bo‘lgan qiziqish va motivatsiyani kuchaytiradi.

Mazkur natijalar interfaol yondashuvlarning pedagogik samaradorligini tajriba asosida tasdiqlaydi va ularni amaliyotga keng joriy etish zarurligini ko‘rsatadi.

MUHOKAMA.

Olingan natijalar konstruktivistik ta‘lim nazariyasi bilan uyg‘unlikda izohlanadi. Ushbu nazariyaga ko‘ra, bilim o‘quvchi tomonidan faol ravishda shakllantiriladi, ya‘ni o‘quvchi tayyor ma‘lumotni qabul qiluvchi emas, balki uni qayta ishlovchi va talqin qiluvchi subyekt sifatida namoyon bo‘ladi. Tadqiqot davomida qo‘llanilgan “aqliy hujum”, debat va rolli o‘yinlar aynan shu faol o‘rganish jarayonini ta‘minladi. Natijada o‘quvchilar Bobur hayoti va ijodini chuqurroq anglashga erishdi. Shuningdek, natijalar Lev Vygotskiyning sotsiomadaniy nazariyasi bilan ham mos keladi. Vygotskiy ta‘lim jarayonida ijtimoiy muloqot va hamkorlik muhim rol o‘ynashini ta‘kidlaydi. Tadqiqotda qo‘llanilgan guruhli ishlash, muhokama va debat metodlari o‘quvchilarning o‘zaro fikr almashinuvi orqali bilimni chuqurroq o‘zlashtirishiga yordam berdi. Bundan tashqari, o‘quvchilarning bilim darajasidagi o‘sish Benjamin Bloom taklif etgan taksonomiya nuqtai nazaridan ham izohlanadi. An‘anaviy metodlar asosan past darajadagi kognitiv faoliyat (eslab qolish, tushunish) bilan cheklanadi. Interfaol metodlar esa tahlil qilish, baholash va yaratish kabi yuqori darajadagi kognitiv ko‘nikmalarni rivojlantiradi. Tadqiqot natijalarida aynan shu farq yaqqol namoyon bo‘ldi.

Interfaol metodlar ichida ayniqsa debat va matn tahlili yuqori samaradorlik ko‘rsatdi. Bu metodlar o‘quvchilarning dalillash, mustaqil fikr bildirish va xulosalar

chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirdi. Rolli o'yinlar esa emotsional jalb etish orqali o'quvchilarning mavzuga qiziqishini oshirdi, bu esa motivatsiya bilan bog'liq natijalarni yaxshiladi. Umuman olganda, olingan natijalar Zahiriddin Muhammad Bobur hayoti va ijodini o'qitishda interfaol metodlarni keng qo'llash zarurligini ilmiy jihatdan asoslaydi. Bu yondashuv o'quvchilarning nafaqat bilim darajasini, balki ularning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va ijodiy yondashuv ko'nikmalarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Mazkur maqola Zahiriddin Muhammad Bobur hayoti va ijodini umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'qitish metodikasini takomillashtirishga qaratilgan bo'lib, interfaol yondashuvlarning pedagogik samaradorligi tajriba asosida asoslab berildi. Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, an'anaviy o'qitish usullariga nisbatan interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarning bilim darajasini sezilarli darajada oshiradi, ularning tahliliy va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi hamda darsga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi. Izlanishlar davomida qo'llanilgan "aqliy hujum", klaster, Venn diagrammasi, rolli o'yinlar va debat kabi metodlar o'quvchilarning faolligini oshirish, bilimlarni tizimli o'zlashtirish va mustaqil fikr bildirish ko'nikmalarini shakllantirishda samarali vosita ekanligi aniqlandi. Ayniqsa, "Boburnoma" asosida olib borilgan matn tahlili o'quvchilarning mazmuni chuqur anglashiga va uni mustaqil talqin qilishiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

Izlanish natijalari shuni tasdiqlaydiki, Zahiriddin Muhammad Bobur merosini o'qitishda faqat faktik bilimlarni berish bilan cheklanib qolmasdan, o'quvchini faol subyekt sifatida jalb etuvchi metodlarni qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa zamonaviy ta'lim talablariga mos ravishda kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirish imkonini beradi. Mazkur ish natijalari umumiy o'rta ta'lim tizimida adabiyot fanini o'qitish metodikasini takomillashtirishga xizmat qiladi va kelgusida ushbu yo'nalishda kengroq ilmiy izlanishlar olib borish uchun asos yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. G'ulomov, A. (2019). Adabiyot o'qitish metodikasi. Toshkent: Fan va texnologiya.
2. Yusupov, Q. (2020). Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va ularning ta'lim jarayonidagi o'rni. *Pedagogika jurnali*, 3(2), 45–52.
3. Karimova, D. (2021). Interfaol metodlar asosida o'qitish samaradorligi. *Ta'lim va innovatsiya*, 5(1), 33–40.
4. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.

5. Bloom, B. S. (1956). *Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals*. New York: Longmans.
6. Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (1999). *Learning together and alone: Cooperative, competitive, and individualistic learning*. Boston: Allyn and Bacon.
7. Hasanov, I. (2018). *Adabiy ta'limda interfaol metodlar*. Toshkent: O'qituvchi.
8. OECD. (2018). *Teaching and Learning in the Digital Age*. Paris: OECD Publishing.